

« آثار اسلاميه و مليه تدقيق انجمنی » طر فزوده ايکي آيده بر نشر ايد بلير

ايکنجی جلد

اسلام مدنيت و نورک صرته عامه

ملی تبعا بر مجموعی

دين، اخلاق، حقوق، اقتصاد، لسانيات، بديعيات، قيات، بنیه اجتماعيه، ديققانی

مدیر :

کوه ربلی زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنون «تورک ادبیاتی تاریخی» معلمی
«آثار اسلامیه و ملیه تدقیق انجمنی» کاتب عمومیس

استانبول — مطبعه عامره

۱۳۳۱

ملیٰ شعار مجروری

صافی : ۴

ایلول — تشرین اول ۱۳۳۱

جلد : ۲

تورک سازری

محرری : رؤف یکتا

اوروپا مؤلین موسیقہ سی تورک کرہ تاریخ موسیقیدہ پک آزر موقع ویریورلر؛ وبوموقع بالنسبہ اوقدر اسکی بر زماندن باشلامیور . غرب مورخلرینک ادعالرینہ باقیلہ حق اولسہ ، تورکلر نزدندہ فن موسیقینک مبدأ انتشار و تداولنی جتتمکان سلطان مراد خان رابعک بغدادی فتح ایتدیکی ۱۰۴۷ تاریخندن اعتبار ایتک لازم کیور . اوروپامورخین موسیقہ سی یو باده کی ادعالرینی تأیید ایچون بر وقعہ تاریخیہ ذکر ایدیورلر . اولاء «افلاق» بکلرندن «دیمتریوس قانتمیر»ک «دولت عثمانیہ تاریخی» [*] عنوانلی اثرینہ یازلش ومؤخرأ اورادن آینه رق بوتون موسیقی تاریخلرینہ کچمش اولان وقعہ شودر :

[مراد رابع اوزون مدت محاصره دن صکرہ بغدادک فتحنہ موفق اولنجه، مقداری اوتوزبیک راده سنده بولنان مدافعینک عموماً قتلنی امر ایتمش ایدی . بوا مرک اجراسنہ باشلانیدی صرہده ایرانک او عصرده اک مشهور موسیقی شناسی اولان «شاه قولی» حضور خاقانی بی قدر فرجه یاب وصول اوله بیلمش و خارق العاده بر مهارتله چالیدی «ششتار» یله بغداد اها لیمک فلاکتلرینی حزن انگیز بر لسان استمداد ایلہ ترنم ورقت شاهانه بی جلب ایدرک قتل عمومی یه ختام ویریلہ سی امرینک صدورینہ موفق اولمشدر . سلطان مراد ایشته بو «شاه قولی» ایلہ بغدادده اله کچن دیگر درت ایران موسیقی شناسنی معیتده استانبوله کتیرمش، وبونلر طرفندن دخی تورکلر آراسنده فن موسیقینک ذوق ایرانی یه کوره نشر و تعمینہ صرف مساعی ایدیلشدر .]

پرنس «قانتمیر»ک بوفرہ سندن استخراجی بزجه دوغرو اولان بر حقیقت واریسہ، اوده، ملی ادبیاتمزدہ اولدینی کبی ملی موسیقیمزده دخی پک بارز اوله رق کوریلن ایران

تأثیراتنک منشأی ایله مؤثرلری کوسترمکده اولماسندن عبارتدر؛ یوقسه بوقره دن ، بعض مورخین غریبه نك استدلال ایتدکری وجه ایله «اوتاریخه قدر تورکر فن موسیقی یه بیکانه ایشده سلطان مرادک بغداددن کتیردیکی «شاه قولى» ایله درت نفر رفیقی بوقنک تورکر آره سنده انتشارینه سبب اولمشدر» معناسی چقارمق ، شهسره فقدان تبعدن بشقه برشئه دلالت ایتمز. «کوک» لر عنوانلی مقاله سابعه مزه ، اولدقجه اسکی برماضی موسیقی یه مالک اولدیغمزه دائر بر خیلی دلائل و وثائقی حاوی ایدی . دوقوزنجی عصر هجری اوائلنده «احمد اوغلی شکرالله» نام ذاتک «ییلدیرم یازید» خان شهزاده لرندن «عیسی چلبی» یه اتحاف ایدرک اخیراً بر نسخه نادره سی المزه کچن اثرندن اقتباساً یازیلان بوایکنجی مقاله ایسه ، اجدامزک «چالاو» دیدکری چالغیرینک اسامی وانواعی ایله بونلری نه صورتله اعمال ایتدکری ، وغریبونک «Lutherie» دیدکری آلات موسیقیه عامللکی صنعت دقیقه سنک ، بر چوق ایجنجه لکریله ، بزده دخی وقیله نه یولده تأسس ایتش اولدیغنی کوستره جکدر .

اثرندن نقل ایدیه جک سطرلر دقتله مطالعه اولنور و مثلاً «چنک» دینلن سازک تکه سنک ایجنی «دوکولش صرچه وطوقال ایله صیواق» و «رباب» ک تکه سنی «زردالی آغاجندن انخاب ایدوب قبل الاعمال سود ایچنده قایناتمق» کبی نیجه غرائب ودقایق صنعتدن بحث ایدیله سی نظرامعانه آلنور ایسه ، ساز یا ییغیلنی صنعتک تورکرده ایجه قدیم برزماندن بری معلوم وبرچوق تجربه لر نتیجه سنده مظهر تکمل اولدیغنه بالسوله حکم اولنه سیر. [*] مع هذا شوراسنک ده اخطارینه لزوم کورسورزک «احمد اوغلی شکرالله» ک املاسی برچوق یرلرده بزلا ییجون اوقونامی پک مشکل برطرزده اولدیغندن ، اثرک املاى قدیمی عیناً محافظه خصوصنده کی آرزومزه رغماً ، مثلاً «آغاجندن» ، «درینلکی» ، «واسطه ایله» ، «کبی» رینه «آغاجدا» ، «درک لیکی» ، «واسطیلا» ، «کب» یازماسی کبی قرائتی بسبتون تصعب ایدن کلماتی ، املاى حاضرلریله تحریره مجبور اولدق .

[*] شایان تأسفدرکه مؤلفک یاشادینی عصر معمولاتندن اولان تورک آلات موسیقیه سنه الیوم مالک بولونماقده یز . غریبه تشکیل ایدیلن موسیقی آلاتی موزهلری کبی مؤسسات بزده دخی وقیله وجوده کتیریلش اولسه ایدی ، بونفایس صنعتک بکون یالکیزناصل اهتماملره یاییلدیغنی کتابلردم اوقومقله قالمز ، بلکه آنلری کورمکده قریرالین اولور ایدک . غرب موزه لرینک فهرستلرنده برطاقم تورک سازلری اسامیسنه تصادف اولنور ایسه ده بونلرک هانکی عصرلر معمولاتندن اولدیغنه دائر برکونه معلومات ویریله دیکندن ، قیمت تاریخیه لر آکلاشیله ماقده در . معارف نظارت جلیله سی . بزده دخی برموسیقی آلاتی موزه سی تشکیلنه همت ایدر ایسه صنایع نفیسه یه عائد مهم برتقصا نغزی اکال وسلاسه اجرا آتیه بارلاق برلاحقه داها علاوه ایتش اولور .

اثر ك مقدمه سنى تشكىل ایدن سطور آتیه مؤلفمىزك مقصدينى اجمال ايتىمكده در :
 [وچون امام عامل كامل ، سلطان المحققين حبر المذققين ، جامع علوم الاولين والآخرين ،
 وحيد دهر وفريد عصر « صفى الدين عبدالمؤمن » رحمة الله عليه رحمة واسعه نك تصنيف
 قیلدوغى كتابك ترجمه سندن فارغ اولدق ؛ شروع قیلام بر نیجه استادلر ، عالمروفاضللر
 تصنيف قلدقلىرى كتابلره ، شیخ ابو على سینا كتابنه وابن ناصر كتابنه واستاد كمال تبریزی
 كتابنه وحسام الدین شیخ حسن كازرونى كتابنه واخوان الصفا كتابنه رحمة الله عليهم اجمعین
 ویکرمی بر فصل دخى بولرك كتابلرندن بو كتابه درج ایدلم تامبتدیلهر هسچ نسنه مشكل
 اولیه واول عالمرك سوزى دخى یرده قالمیه واولیه اولسه بوكتاب اوتوز آلتی فصل اولدی
 زیراكه اصلی اون بش فصلدى ویکرمی بر فصل دخى بو آكلان استادلر كتابندن آلوب
 درج ایلدم واول فصللر بوضاعته هوس قیلنلرك دیرلكن وطوروشن واوروروشن وصحبه
 کیریشن وچیق شن وهر سازك آغاجی نیجه آغاجدن کرکدر واوزونلغی وقیصه لنى واینی
 ودرینلکی ویوقالغی قدر کرکدر وکرشلى قاچ کرکدر آنلری بیلدورر] .

« احمد اوغلى شكر الله » بو مقدمه دن صكره تورك سازلرینك تعریفنه کچور؛ واولا
 « عود » دن باشلایهرق بروجه آتی عیناً نقل ایدیلن شایان دقت معلوماتی ویریور :

۱ — عود

« بوضاعت اهلی استادلر شویله اتفاق قلمشلددرکه عودى بر آغاجدن یونمق کرکدرکه
 اول آغاج ایکن یینی اولمیه وایکن آغیر دخى اولمیه ودخى اول آغاج آياغن دوررکن
 سبب سز قورومش اولا آندن کسلمش اولا یعنی اصلا آغاجده یاشلق بولمیه وعودك
 آغاجنك ایوسى شاه چوب در ؛ شاه چوب بر آغاجك آدیدرکه اول آغاج دکز کنارندن
 کلور . واکر شاه چوب بولمسه سرو آغاجندن اولق ایودر . واکر سرو آغاجی دخى
 بولمسه بر آغاج کرکدرکه برك لکده و آغیرلقده وینی لکده بولرك کبی اولا . وبوعودك
 اوزونلغی ۳۶ پارمق کرکدر ویاخود اوچ قاریش کرکدر ؛ واینی ۱۵ پارمق کرکدر ؛
 ودرینلکی ایسه یدی پارمق یارم کرکدر . وشول یرکه آکا (مشط) دیرلر ، اول مشط
 اولاشدیعی یریه مشطك آراسنك اینی ۶ پارمق کرکدر . وبر قول دخى دیمشلددرکه عودك
 اوزونلغی کندو اینتجه بر یارم ودرینلکی اینك یاروسنجه کرکدر . بو دیدیکمز عودك

تکنه سنک وضعنک شرحیدر. اما عودک بویتنه (خزیننه) دیرلر ؛ اول خزیننه نك اوزونلنی عودک درت بخشنده برنجه کرکدر . وشول تحتہ کہ اول خزینک اوستہ یابشدیرلر اول تحتہ غایت برک آغاچدن کرکدر وغایت یوقہ کرکدر . وعودک کیرشی بش کرکدر وهر بریسی بردرلو کرکدر ؛ اول بش کیرشک هر برینک برآدی واردر : اول کیرشه (بم) دیرلر ، واول بم دیدکلری کیرش جمیع کیرشدن یوغون کرکدر ، وبغرضاقدن بورولش کیرش کرکدر وبو بغرضاقدن کیرشی نیجه دوزمک کرکدر آتی آشاغیده بیلدیره ورز . [*]

انشاءالله العزیز . ایکنجی کیرشه (مثلث) دیرلر وبو دخی اول اوچ کیرشدن کہ یوقاروده درآنلردن دخی یوغون کرکدر ؛ اما (بم) دیدکلری کیرشدن اینجه کرکدر . اوچنجی کیرشک آدی (مثنی) در ؛ بو کیرش جمیع کیرشلردن اینجه کرکدر . ودردنچی کیرشک آدی (زیر) در ؛ بو کیرش (مثنی) یه نسبت یوغون کرکدر و (مثلث) ه نسبت اینجه کرکدر . وبشنجی کیرشک آدی (حاد) در ؛ بو دخی (مثنی) یه نسبت بوغن کرکدر و (زیر) ه نسبت اینجه کرکدر . عوده کیرش چکلدیکی وقت بودیدو کمره البت رعایت ایلک کرکدر ؛ تا عودک نغمه لری وصوتلری راست اول . وبو عودک ضربی درت درلودر وهر بر ضربک برآدی واردر. اول ضربه (بر وایکی) دیرلر وبو ضربک قاعده سی شویله کرکدر : اول بر زخمه یی (بم) کیرشی اوزرپنه اورالر ، آندن ایکی زخمه (مثنی) دیدکلری کیرش اوزریننه اورالر . وایکنجیسنه (رشق) و (ترجیح دیرلر وبو ضرب (بر وایکی) دیدکلری ضربک عکسیدر یعنی اول (مثنی) دیدکلری کیرش اوزریننه بر زخمه اورالر ، آندن صکره (بم) دیدکلری کیرش اوزریننه ایکی زخمه اورالر و اوچنجی ضربه (یک ویک) یعنی (بر بر) دیرلر وبونک دخی قاعده سی شویله کرکدر . بر زخمه (بم) دیدکلری کیرش اوزریننه اورالر و بر زخمه مثنی دیدکلری کیرش اوزریننه اورالر وبو اوچنجی به (رفتار کبک) دیرلر ، یعنی ، (ککلک یوروشی) دیمک اولور . ودردنچی ضربه (مسلسل) دیرلر ، وبو ضربک قاعده سی بویله درکه بر ضربی بر ضربه دخی قاریشدیرمیلر ، مثلا شویله اورالر زخمه یی که (بم) اوزریننه اوردقلری زخمه (مثنی) یه دو قنمیه و (مثنی) اوزریننه اوردقلری زخمه (حاد) اوزریننه دو قنمیه وبو ضربک دردنچی

[*] فی الحقیقه مؤلف آلات موسیقیه بحثی بیتدکدن صوکر کیرشک صورت اعمالنه دائر استفاده لی بر خیلی معلومات ویرمکده درکه ، صیراسی کلنجه ، او معلوماتی بزده اقتباس ایده جکمز .

نوعه (مشر) دیرلر و بو ضربی اکثر ربابده استعمال ایدرلر عودده آرتق استعمال ایتزلر .

مؤلفك «عود» حقدده ویردیكى معلومات بوراده ختام بولمقدده در . عوددن صكره نوبت تعریف « اقلینى » نامنده كى قدیم تورك سازینه كلیور؛ و شیمدی یه قدر اسمنه بیله بریده تصادف ایتدیكمز بو سازه دائر اثرده شو سطرلری ارقیوروز :

۲ — اقلینى

« بوفصل ، اقلینى دوزمك قاعده سنى بیلدوررو آلتین نیجه ایتك کرکدر آنی بیلدورر . امدی شویله معلوم اولسون كه اقلیغونك طاسی (اسبدرو) دن ؟ کرکدرکه او طاسك قالینلنى ایکن دخی قالین کرکزدرد و یوقالنى ایکن دخی یوقا کرکزدرد و اولولقده ایکن اولو کرکزدرد و کیلکده دخی کچی کرکزدرد اورته کرکدر و دکر می کرکدر و اول طاسك ایکی یانی دخی ذلوك کرکدر و اول ایکی دلوك بریسی طار و بریسی کیك کرکدر، و اول کیك ولوکه اقلیغوك دسته سن بر کیدالر ، و اول طاسك یوزینه بر پاره رقی یعنی کیك دریسن یاشدیرلر ، و اول رقی بوقاجق اول و یوزی دوز اول یعنی بر یری یوقا و بر یری قالین اولیه و بر سیخچه دوزلر یعنی بر میخ دوزلر بولاددن ، شویله که اول میخك اوزونی بر بحق قاریش اول ، و اول میخك یاروسی ایجه اول یاروسی یوغون اول ؛ و شول یرده که یاروسی ایجه اول و یاروسی یوغون اول ، اول اورتالقه ایکی چنكال اول کیرش پرکتمك ایچون . و اقلیغون دسته سى [*] غایت قتی آغاجدن کرکدر بادم آغاجی کبی ، و قوز آغاجی کبی ؛ و اگر آبئوس آغاجی اولورسه جمیع سندن ایودر . و ایکی قیللودر . اول ایکی قیلک بری ، برندن یوغون ، کرکدر و بو اقلیغون حرکتی [**] طاسك اورتاسنده قومق کرکدر و برابرلکده شویله کرکدرکه (بم) اوزرینه سرچه پارمنی قویحق آوازی پارمق قویلمز کیرش آوازیله برابر اول [***] و اول اقلینى چالاجق نسنه

[*] دسته ، سازك « صاب » دیدیکمز قطعه سیدر .

[**] حرك ، اوزرینه تللك پندیرلدى كوپرچك كه بوكا اليوم « اشيك » دینلمکده در .

[***] تعریفه نظراً بر نوع « کمانچه » شکلنده اولدینى اكلاشیلان « اقلینى » نك تللری شیمدیكى کمانچه لر کی آرهلرنده « ذوالخمس » بعدی « Intervalle de quinte » اولقى اوزره اصطحاب « Accorder » ایدلدیکنه بو فقره دلالت ایدیور .

برای کرکدر غایت برک آغاچدن ، واول یایه آت قیلنی یای کیرشی کبی طاقق کرکدر ، اول قیللرک صایوسی اوتوز کرکدر . واکر اوتوزدن آرتق اولورسه روادر اماقرقین آرتق کرکمز ، هر کیم بو ترتیبه اقلینی ده رعایت ایلنه ، غایت کامل اوله .

«اقلینی» فصلندن صکره مؤلف «رباب»ک تعریف قینسه باشلايور ؛ و بزه بو سازک صورت اعمالی حقنده اولکیلردن داها آز فائده لی اولیان شو معلوماتی ویریور :

۳ — رباب

«بو فصل ، رباب دوزمک بیلدورر . امدی معلوم اولسون که ربابک چنانغی غالب بودرکه (زردالو) آغاچندن اولق یکدر . اما شویله کرکدرکه ربابک چنانغک اغاجنی اول سود ایچنده قیناده لر ؛ واکر سود قینادرلرسه غایت ایودر ؛ وهم قازمق وقتنده چنانغی آسان یازیلور ، واول ربابک دسته سنی دخی (زردالو) دن دوزملر ، اله کیرمزسه (قوز) آغاچندن دوزملر . اما ربابک چنانغی غایت یوقا کرکدر ، و دوز یونلق کرکدر . و بعضی استادلر ایدرکه ضرچه دوکوب طوقال ایله یوغروب اول ربابک چنانغه صیوایه لر ، تا که ربابک آوارنی قبا اوله . و ربابک ایکی قارنی واردر ، بریسی چنانقدر و بریسی دخی چنانغک بوینی در ؛ و هر قارنک درینلکی یدی پارمق کرکدرکه اول پارمقلر بری برندن آیرلمش اولیه لر ، بری برینه یایشمش اولالر . و هر قارنک ایکی بر قاریش و ایکی آچوق پارمق کرکدر ، و بو ایکی چنانغک اورونلنی برقاریش و درت آچوق پارمق کرکدر ؛ و بو ربابک دسته سی اوچ قاریش کرکدر ، و چنانغک یوزینه یوقا تخته یایشدیرمق کرکدر و بو شول چنانقدرکه آکا (بو یون) دیو آد قومشلردر ، اول بو یونه (رق) یایشدیرملر ، و بعضی استادلر اول بو یونه دخی تخته یایشدیرلر ، اما اورناسنده بر پاره دلوک یر قورلر ، واول دلوک اوزرینه (رق) یایشدیرلر بو رباب دخی آلتی قیللور اوچ درلو ابریشمدن . اول قیلنه (زیر) دیرلر ؛ بو قیل جمع قیللردن یوغوندر . و ایکنجیسه (حاد) دیر ؛ بو کیرش (زیر) دیدکلری کیریشه کوره اینجه کرکدر . و اوچنجی کیرشه (مثنی) دیرلر ؛ بو دخی اول (حاد) دیو آد قودقلری کیرشه نسبت اینجه کرکدر . واول چنانقلرک اک اشاغیسندن درت پارمق یر کیرش باغلامغه قویه لر ، آندن که ربابک خرکنی قویالر یعنی اشیکنی قویالر . و ربابک دخی ترتیبی بو یازیلانلردر ، هر که بونلره رعایت ایلنه ، کندی فتنه کامل اوله .

«احمد اوغلى شكر الله» ك اثرى «عود» ايله «اقلينى» و «رباب» دن باشقه «مزمار» پيشنه، چنك، تره، قانون، مغنى» ناملىرىداها آلتى سازك تعريفى حاوى بولونمىش وهر سازك تعريفى يېتىلدكن صوكرا او سازك بر قطعه رسمى ده قونولمىشدر. ترسيم و حكى بولمىشخه يه يتشديريله مەين مذكور رسملىر، مېتباقي سازلردن باحث بولونمىش جق اولان مقاله آتیه مزه بر صفحه حالده علاوه قىلىنمىش جقدر .
